

Toimittaja dokumentissa – avoimuuden tavoittelua Perjantai-dokkareissa

Sandra Korhonen

Journalistiikan kandidaattitutkielma

Kevät 2021

Kieli- ja viestintätieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Sandra Korhonen	
Työn nimi – Title Toimittaja dokumentissa Avoimuuden tavoittelua Perjantai-dokkareissa	
Oppiaine – Subject Journalistiikka	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Helmikuu 2021	Sivumäärä – Number of Pages 38
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan toimittajan läsnäolon vaikutusta dokumenttielokuvien läpinäkyvyyteen. Lisäksi selvitettiin, mitä muita tavoitteita toimittajan näyttämiseksi dokumenttielokuvassa on. Tutkielmaan haastateltiin kahta Ylen Perjantai-lyhytdokumenttien ohjaajaa, jotka ovat tehneet dokumentteja siten, että he ovat itse kuvissa mukana toimittajana. Ohjaajat kertoivat haastatteluissaan kahdesta toimittajalähtöisesti tehdystä dokumentistaan.</p> <p>Haastatteluista erottui sisällönanalyysin avulla neljä eri tasoa, jotka selittävät, miksi dokumentteja tehdään toimittajalähtöisesti: arvot, tavoitteet, tarinankerronta- ja haastattelutekniikat sekä henkilökohtaiset syyt. Haastatteluiden mukaan arvoista ohjaajia ajaa toimittajalähtöisyyteen etenkin aitous ja avoimuus. Perusteena tehdä dokumentti toimittajalähtöisesti on kuitenkin usein joko se, että toimittaja tuo dokumenttiin uuden näkökulman ja/tai aihe on toimittajalle läheinen. Lisäksi toimittajan läsnäolo lisää dokumentin samaistuttavuutta ja viihdyttävyyttä sekä mahdollistaa dialogin. Tarinankerronnallisesti toimittaja sitoo dokumentissa tarinaa yhteen, kun haastateltavia on useampia. Lisäksi haastattelutilanteista tulee rennompia, kun toimittaja ei ole kameran takana.</p> <p>Haastatellut dokumenttiohjaajat kuvailivat toimittajan läsnäolon lisäävän dokumentin avoimuutta. Tutkielmassa avoimuutta dokumenteissa rinnastetaan läpinäkyvyyteen journalismissa. Journalistiikassa läpinäkyvyyttä on jaettu kolmeen luokkaan, joista tässä tutkielmassa käytettiin läpinäkyvyyttä tekijöistä ja läpinäkyvyyttä tuotantoprosessista. Molemmista läpinäkyvyyden muodoista on toimittajalähtöisissä dokumenteissa piirteitä, mutta kaikkea tuotantoprosessista ei näytetä tai kerrota katsojalle.</p>	
Asiasanat – Keywords dokumentit, toimittajalähtöisyys, toimittajan läsnäolo, läpinäkyvyys, objektiivisuus, autenttisuus	
Säilytyspaikka - Depository Jyväskylän yliopisto, Kieli- ja viestintätieteiden laitos	

SISÄLLYS

1	Johdanto	4
2	Aiempi tutkimus.....	6
2.1	Läpinäkyvyys journalismissa ja dokumenteissa	7
2.2	Toimittajan läsnäolo journalismissa ja dokumenteissa.....	8
2.3	Tarinallisuus läpinäkyvyytenä journalismissa ja dokumenteissa.....	10
3	Aineisto ja menetelmät.....	12
3.1	Perjantai-dokkarit.....	12
3.2	Haastattelut ja sisällönanalyysi	14
4	Analyysi	16
4.1	Arvot toimittajan läsnäolon taustalla	17
4.2	Tavoitteet toimittajan läsnäololle.....	20
4.3	Toimittajan läsnäolo tekniikkana	24
4.4	Esiintyminen toimittajana	25
5	Pohdinta	27
5.1	Läpinäkyvyys ja toimittajan läsnäolo	27
5.2	Läpinäkyvyyden suhde autenttisuuteen ja objektiivisuuteen.....	30
6	Lopuksi.....	32
6.1	Tutkielman arviointia.....	32
6.2	Jatkotutkimusaiheet.....	34
	Viitteet.....	35
	Aineistolähteet	35
	Lähdekirjallisuus.....	35

1 Johdanto

Dokumenttielokuvilla ja journalismilla on yhteinen tavoite kuvata maailmaa todenmukaisesti, mutta niiden kuvaustavat eroavat toisistaan. Dokumenttielokuvien suhde totuuteen, autenttisuuteen ja faktoihin on monimutkainen ja jokaisessa elokuvassa hieman erilainen. Dokumentteja yhdistävänä tekijänä voi pitää sitä, että teos on aina dokumentaristin oma taiteellinen näkemys aiheesta. (Steyerl 2013, 2–7; Jewesbury 2013, 68) Journalismissa on ollut vallalla ajatus, että toimittaja välittää faktoja neutraalisti antamatta oman mielipiteen vaikuttaa (esim. Ward 2019, 2; Curry & Stroud 2019). Dokumentaristit ja journalistit kuitenkin lainaavat toisiltaan työkaluja ja lainaamista lisää, että moni dokumentaristi voi olla samanaikaisesti toimittaja ja toisin päin. Erityisesti journalisteja on dokumentaristeina tv-dokumenteissa, jotka käsittelevät yhteiskunnallisia aiheita (Aufderheide 2007, 77–79). Dokumenteista pyritään tekemään luotettavampia käyttämällä journalismin eettisiä keinoja todenperäisyyden suhteen ja journalismista mukaansatempaavampaa käyttämällä dokumenttien tarinankerrontakeinoja.

Kandidaatintutkielmassani lähestyn dokumentteja journalistisesta lähtökohdasta, vaikka dokumenttien tutkimus ja opetus on painottunut Suomessa Aalto-yliopistoon taiteiden laitokselle. Journalistiikan teoriaperineestä käytän tutkielmassani *läpinäkyvyyden* käsitettä, koska näen, että se sopii myös dokumenttien tutkimiseen toisin kuin journalismia pitkään ohjannut *objektiivisuus*. Läpinäkyvyys on ollut journalismissa ja journalistiikassa ajankohtainen käsite siitä lähtien, kun vuosituhaten vaihteessa todettiin, että journalistin on mahdotonta irrottautua omista mielipiteistään ja olla näin aidosti objektiivinen (Curry & Stroud 2019, 2). Moni tutkija on esittänyt, että läpinäkyvyys on jo käytössä monissa medioissa ja se tulee muuttamaan journalismin työtapoja tulevaisuudessa digitaalisen median ja vastavuoroisuuden aikakaudella, kun journalismi ei saa pelkällä objektiivisuuden lupauksella luottamusta yleisöltään (Karlsson 2011; Curry & Stroud 2019). Journalistin rooli on aktiivisempi kuin menneinä vuosikymmeninä (Hanitzsch & Vos 2018): toimittaja ei ole kasvoton objektiivinen informaationvälittäjä, vaan henkilö, jolla on myös oma arvo- ja ajatusmaailma. Kandini aihe kuuluu samaan keskusteluun. Miksi toimittaja esitellään yleisölle ja mitä toimittajan läsnäolo tuo journalistiseen tuotokseen?

Tutkin kandidaatintutkielmassani toimittajan läsnäoloa lyhytdokumenttielokuvissa. Tarkastelen sitä, millainen journalistinen keino toimittajan näkyminen ja kuuluminen dokumentissa on. Tutkin

toimittajalähtöisesti tehtyjä dokumentteja, eli sellaisia dokumentteja, joissa toimittajalla on tärkeä rooli tarinan kannalta: hän näkyy ja kuuluu koko dokumentin ajan. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- Mitkä arvot ohjaavat tekemään dokumentteja toimittajalähtöisesti?
- Mitä lisäarvoa toimittajan läsnäololla lyhytdokumenttiin tavoitellaan?
- Millainen väline toimittajan läsnäolo lyhytdokumentissa voi olla?

Toimittajan näyttämisen dokumenttielokuvassa rinnastan journalismissa tapahtuvaan toimittajasta kertomiseen, mikä on yksi tapa tuoda journalismiin läpinäkyvyyttä (Haapanen 2020; Curry & Stoud 2019). Kun dokumentissa tai journalistisessa tuotoksessa on noudatettu läpinäkyvyyden periaatteita, on vastaanottajan helpompi itse tulkita, kuinka todenmukainen tuotos on. Seuraako tästä, että toimittajan näyttäminen tekee dokumentista läpinäkyvämmän? Entä tavoitellaanko toimittajan näyttämällä myös jotain muuta kuin läpinäkyvyyttä, esimerkiksi samaistuttavuutta tai viihdyttävyyttä?

Käytän aineistonani Perjantai-dokkareita, jotka kuuluvat Ylen Perjantai-keskusteluohjelmaan. Dokumenttisarjan nimi on Perjantai-dokkarit, joten käytän tutkielmassani sarjaan viitattaessa puhekielistä sanaa *dokkari*. Dokumentit käsittelevät eri aiheita, mutta niitä sitoo ohjelmakonsepti, joka esimerkiksi määrittää niiden pituuden noin 10 minuuttiin. Perjantai-dokkareita esitetään viikoittain ja niillä on useita ohjaajia, joiden oman kädenjäljen voi erottaa ohjelmakonseptista huolimatta. Tarkastelen neljää tutkielman tekohetkellä uusinta sellaista dokumenttia, jossa näkyy toimittaja, haastatteleamalla niiden ohjaajia Sean Ricksiä ja Roosa Maskosta, jotka ovat myös toimittajia ohjaamissaan dokumenteissa. Suurimmassa osassa Perjantai-dokkareita ei ole toimittajaa tai kertojan ääntä, vaan tarinaa kerrotaan vain haastateltavien kommentteilla. Valitsemani dokumentit ovat siis poikkeuksia Perjantai-dokkarisarjassa.

Moni dokumentteja koskeva tutkimus ja opinnäytetyö käsittelee yksittäistä dokumenttia, sen tekoprosessia tai ohjausta. (esim. Manninen 2015; Beliveau 2012) Omassa tutkimuksessani haluan keskittyä lyhytdokumentteihin, jotta voin käsitellä toimittajan näkyvyyttä useammassa teoksessa yhden sijaan. Koska kyseessä on dokumenttisarja, voin saada vastauksia siihen, miksi toisinaan päädytään näyttämään toimittaja ja toisinaan ei.

2 Aiempi tutkimus

Esittelen tässä luvussa käsitteitä ja teorioita, joille tutkielmani rakentuu ja joita se hyödyntää. Ensin esittelen tutkielmani keskeisimmän käsitteen, *läpinäkyvyys* (transparency), jota lähestyn *objektiivisuuden* käsitteen kautta. Läpinäkyvyyden vaikutuksista journalismin luotettavuuteen on saatu ristiriitaisia tuloksia, joita kokoan luvussa yhteen. Sen jälkeen kerron, miten toimittajan läsnäoloa on käsitelty tarinallisessa journalismissa ja dokumenttielokuvissa. Lopuksi pohdin, miten toimittajan läsnäolo voi liittyä läpinäkyvyyteen ja *sitouttavuuteen* (engagement).

Journalismi nojaa ajatukseen siitä, että se kertoo ajantasaisista aiheista totuudenmukaisesti. Tavoitetta on pyritty saavuttamaan objektiivisuuden ihanteella, jota puolestaan on määritelty monin eri tavoin. Objektiivisen toimittajan tulisi olla luonnontieteilijän kaltainen ja kerätä, kartoittaa ja järjestellä tietoa antamatta omien arvojen vaikuttaa asiaan (Soffer 2009, 477; Post 2015), tai hänen tulisi suhtautua asioihin neutraalisti ja olla ikään kuin yhteiskunnan katselija, joka raportoi näkemänsä suosimatta mitään kantaa (Ward 2019, 15) tai antaa vain faktojen puhua puolestaan (Post 2015). Perinteinen objektiivisuus journalismissa voidaan jakaa kuuteen ominaisuuteen: totuudellisuus, tasapuolisuus, vääristymättömyys, itsenäisyys, ennakkoluulottomuus ja neutraalius. Näihin standardeihin pääsemiseksi on syntynyt erilaisia rutiineja. Esimerkiksi on tapana, että journalistisessa jutussa mielipiteet erotetaan haastateltavien sitaateiksi, jolloin ne erottuvat jutun muusta faktuaalisesti tarkasteltavasta sisällöstä.

On kuitenkin todettu, että täysin neutraali ja ennakkoluuloton suhtautuminen asioihin lienee mahdotonta. Toimittajakin katsoo maailmaa ja raportoi sen tapahtumista aina jostain näkökulmasta ja ennako-oletuksista: niinpä toimittajan on vaikea tavoittaa täyttä objektiivisuutta. (Ward 2015, 50–51). Lisäksi objektiivisuutta on kritisoitu siitä, että se saattaa tuottaa uutisointia, jossa ei ole selkeyttä uutisen syntyprosessista tai faktojen alkuperästä. Tällöin uutiset tulevat ikään kuin ”mustasta laatikosta”. (Vos & Craft 2017, 1511; Karlsson 2011, 283). Minkä perusteella journalismin kuluttaja voisi tällöin luottaa, että toimittaja on seurannut objektiivisuuden sääntöjä tehdessään journalistista tuotostaan? Luottamusta on pyritty lisäämään parantamalla journalismin *läpinäkyvyyttä* (Vos & Craft 2017, 1512).

2.1 Läpinäkyvyys journalismissa ja dokumenteissa

Läpinäkyvyys kuvaa sanana asiaa, jonka sisään tai toiselle puolelle näkee, kuten ikkunasta. Läpinäkyvä journalismi on yksinkertaistetusti siis jotain sellaista, jonka voi nähdä kokonaisuudessaan ulkopuolelta. Vertauskuvainnollisesti voi kuvitella toimituksen, jossa yleisö katselee lasiseinien läpi toimittajia tekemässä työtään ja voi jopa vaikuttaa lopputulokseen. Karlsson lähestyy läpinäkyvyyttä Goffmanilta periytyvillä sosiologian termeillä *näyttämöstä* ja *takahuoneesta* (Karlsson 2011). Näyttämöllä on kaikki yleisölle näkyvä osa journalismista ja takahuoneessa se, mitä uutisen tuottamiseksi on tehty. Läpinäkyvässä journalismissa näyttämölle tuodaan yleisön nähtäväksi ja arvioitavaksi ennen takahuoneessa piilossa olleita työvaiheita eli tietojen keräämistä ja prosessointia (Karlsson 2011). Toisin sanoen näyttämällä, miten lopputulos – esimerkiksi uutinen, reportaasi tai tutkielmani kohdalla dokumentti – on saatu aikaan, pyritään vakuuttamaan yleisö siitä, että tieto on totta sekä kerätty ja prosessoitu luotettavin menetelmin.

Tavat, joilla läpinäkyvyyttä lisätään journalismissa, voidaan jakaa kolmeen kategoriaan (Haapanen 2020): läpinäkyvyys tuotantoprosessista, läpinäkyvyys tekijöistä ja läpinäkyvyyteen osallistaminen. Tutkielmassani keskityn erityisesti läpinäkyvyyteen journalismin tekijöistä ja tuotannosta, koska yleisöä osallistavia tekijöitä dokumenteissa ei juuri ole. Tuotannon läpinäkyvyyttä luodaan kertomalla, miksi ja miten journalistinen tuotos on tehty (mt.). Dokumentissa tuotannon läpinäkyvyyttä voisi olla esimerkiksi se, että kerrotaan, mistä idea dokumentin aiheesta saatiin ja osoitetaan, miten tietoja kerättiin näyttämällä esimerkiksi tehdyt haastattelut. Tekijöiden läpinäkyvyyttä parannetaan puolestaan kertomalla jutun kirjoittajasta, julkaisijasta ja mahdollisista muista osallisista enemmänkin kuin pelkkä nimi (mt.). Dokumentissa tällaista tekijän läpinäkyvyyttä voisi olla nimenomaan ohjaajan läsnäolo näkymällä ja kuulumalla ohjelmassa. Läpinäkyvyyden aste kuitenkin riippuu siitä, kuinka paljon tekijä kertoo itsestään ja ajatuksistaan. Jos dokumentaristi on teoksessa vain selostaja, ei hänen läsnäolonsa luultavasti lisää läpinäkyvyyttä tekijästä.

Objektiivisuuden tapaan myös läpinäkyvyyden tuottamiseksi journalismissa on kehittynyt rutiineja, jotta näitä abstrakteja tavoitteita voi toteuttaa käytännön työssä (Karlsson 2010). Journalistisissa jutuissa on elementtejä, jotka luovat läpinäkyvyyttä juttuihin. Tuotannon läpinäkyvyyttä lisääviä elementtejä ovat esimerkiksi toimituksen kommenttijutut, linkit lisälukemistoon ja lähteisiin, lisämateriaalit kuten videot sekä merkinnät, jotka kertovat julkaisun jälkeen tehdyistä

muokkauksista. Tekijöihin kohdistuvaa läpinäkyvyyttä voidaan puolestaan lisätä toimittajien esittelyteksteillä ja -kuvilla, mediatalon eettisten sitoumusten esittelyllä ja intressiristiriidoista kertomisella. (Haapanen 2020.)

Curry ja Stroud (2019) tekivät Yhdysvalloissa tutkimuksen, jossa todettiin edellä kuvattuja läpinäkyvyyslementtejä sisältävien journalististen juttujen, olevan lukijoista uskottavampia kuin sellaiset, joissa näitä elementtejä ei ollut (ks. myös Karlsson, Clerwall, Nord 2014). Tutkimuksessa käytettyjä läpinäkyvyyslementtejä olivat lisätiedot toimittajasta, artikkelin tyyppi, lähdeviitteet, merkki osallistumisesta journalismin luotettavuutta lisäävään projektiin ja tarinan takana osio, jossa kerrottiin miksi ja miten juttu oli tehty ja ketkä sitä olivat muokanneet. Dokumenttielokuvassa vastaavia läpinäkyvyyttä lisääviä elementtejä voisivat olla esimerkiksi toimittajan esittelemine ja kuvaaminen sekä ennako-oletusten suorasanainen kertominen. Koska dokumentin tekeminen on usein suuri projekti, tarvitsee se taustalleen rahoittajan (Aufderheide 2007, 27, 40), joten myös sen esittelyä voinee pitää läpinäkyvyyden kannalta tärkeänä.

Tutkimustulokset siitä, että läpinäkyvyyden lisääminen juttuihin lisäisi myös lukijoiden kokemaa luottamusta juttuja kohtaan, eivät ole yksiselitteisiä. Esimerkiksi Karlssonin, Clerwallin ja Nordin (2014) Ruotsissa tekemässä tutkimuksessa läpinäkyvyys ei vaikuttanut lähes lainkaan viestin tai kertojan luotettavuuteen (ks. myös Koliska 2015) toisin kuin Curryn ja Stoudin tutkimuksessa (2019). Nähdäkseni läpinäkyvyydellä voi olla jonkin verran luotettavuutta lisäävää vaikutusta, mutta kenties vain silloin, kun se ei vaikuta päälleliimatulta ja muodon vuoksi tehdyiltä. Toisin sanoen voi aiheellisesti kysyä, syntyykö läpinäkyvyyttä, jos toimituksella ei ole aitoa halua näyttää, miten ja miksi he ovat tehneet työtä kuten ovat tehneet, vaan läpinäkyvyyttä vain esitetään, jotta vaikutettaisiin eettisiltä. Niin ikään Haapasen (2020) näkemyksen mukaan on tärkeää, että yleisölle avataan nimenomaan journalistisen työn merkittäviä päätöksiä ja sitä, miksi niihin on tultu: ylenpalttinen kuvaileminen nimittäin saattaa aiheuttaa sen, ettei yleisö enää erota olennaista sisältöä vähemmän tärkeästä (Allen 2008; Vos & Craft 2017).

2.2 Toimittajan läsnäolo journalismissa ja dokumenteissa

Dokumenteissa ja tarinallisessa journalismissa toimittajan esittelemisellä ja näkymisellä voi olla muitakin syitä kuin vain kertoa yleisölle, kuka teoksen tai jutun on tehnyt. Tarinallisessa

journalismissa toimittaja voi tuoda itsensä juttuun mukaan esimerkiksi silloin, jos hänen roolinsa jutussa on väistämättömän suuri eikä sitä voi kiertää passiivilla. Tällainen tilanne voi olla vaikkapa toimittaja testaa -tyyppisessä palvelujournalismissa tai äärimmilleen vietyinä gonzo-journalismissa, jossa toimittajan tekemiset ovat keskiössä. (Lassila-Merisalo 2020.) Samanlaisia ”sankaritoimittajia” ja muita kuuluisuuksia on niin ikään dokumenttien maailmassa, jolloin perusteena toimittajan läsnäoloon voi olla hänen tunnettavuutensa (Rosenthal & Eckhardt 2016, 189). Dokumentissa suora minäkerronta tekee elokuvasta usein päiväkirjamaisen tai esseemäisen, mutta se voi kertoa samalla laajemmin yhteiskunnasta tai ajasta, jossa elokuvantekijä elää yhtenä sen jäsenenä ja kokijana (Nichols 2017, 42). Kun toimittaja tai ohjaaja on tarinassa tärkeä kokija, jutun tai dokumentin esittäminen ilman sen tekijää olisi outoa tai jopa epärehellistä.

Ohjaaja voi olla dokumentissa mukana myös muuten kuin minäkertojana, esimerkiksi haastattelijana kameran takana tai edessä, kaikkietävänä kertojanäänenä tai aktiivisena kokijana ja päähenkilönä. Se, mistä perspektiivistä dokumentti kertoo tarinaa, vaikuttaa siihen, miten ohjaaja voi dokumentissaan olla mukana. Nichols esittelee (2017) kolme tapaa, joilla ohjaaja voi suhtautua kuvattaviinsa ja yleisöön. Yleisin on *minä kerron heistä teille*, jossa ohjaaja välittää tarinan jostain yhteisöstä tai aiheesta yleisölle. Toisessa tavassa ohjaaja kertoo tarinan *meiltä teille* eli hän edustaa ryhmää, jonka tarinaa kertoo yleisölle. Silloin *minän* tuominen tarinaan mukaan on luontevaa. (Nichols 2017, 42–46.) Nämä kaksi mainittua tapaa mahdollistaa *toimittajalähtöisen* kerronnan eli tavan, jossa toimittaja on keskeisessä roolissa dokumentissa. Kolmas tapa on ohjaajaa etäännyttävien: ohjaaja esittää tarinan *se kertoo siitä meille* -tyylillä, jolloin tarina vaikuttaa tulevan tyhjältä ja jolloin yleisön on vaikea tunnistaa, kuka dokumentin on tehnyt (mp.).

Se, mistä perspektiivistä tarina kerrotaan, vaikuttaa siihen, miten haastatteluja kuvataan. Kun halutaan haastateltavalle auktoriteettia, häntä kuvataan siten, että hän puhuu suoraan kameralle, ja siten suoraan yleisölle (Rosenthal & Eckhardt 2016, 188). Rennompi, mutta silti virallinen vaikutelma saadaan, kun haastateltava puhuu kameran ohi keskustelukumppanille, joka ei kuitenkaan näy eikä yleensä kuulu yleisölle. Kolmas tapa kuvata haastattelua on sisällyttää myös haastattelija kuviin, jolloin saadaan näkyviin esimerkiksi vastakkainasettelua. (Mp.) Eri haastattelutyylejä voi olla useampia yhdessä dokumentissa, mutta voidaan sanoa, että toimittajalähtöisissä dokumenteissa haastattelija on useammin kuvissa tai vähintään äänenä mukana.

2.3 Tarinallisuus läpinäkyvyytenä journalismissa ja dokumenteissa

Tarinallista journalismia pidetään usein vähemmän objektiivisena kuin perinteistä journalismia, mutta Lassila-Merisalo (2020) ehdottaa, että kertomalla koko tarinan toimittaja antaa lukijalle itseasiassa enemmän työkaluja arvioida tapahtumien totuudenmukaisuutta kuin perinteinen uutisjournalismi, joka esittää itsensä totuutena (Lassila-Merisalo 2020, 96). Ward (2015) esittelee samankaltaisen ajatuksen siitä, että nykyään objektiivista journalismia edustaa toimittaja, joka tarkastelee aihetta perusteellisesti, mutta tunnustaa, että hänen tulkintansa on vain yksi mahdollinen totuus (Ward 2015, 284). Tarinallisessa journalismissa toimittaja korostaa jutun olevan vain yksi kokemus tapahtumista, jolloin lukijalle kerrotaan, että myös muut totuudet ovat mahdollisia (Lassila-Merisalo 2020). Objektiivisuus ikään kuin kietoutuu tarinallisessa journalismissa läpinäkyvyyden ajatukseen siitä, että kertomalla avoimesti jutunteon vaiheista syntyy totuudellisempi kuva asioista.

Samaa logiikka voi soveltaa myös dokumenttielokuvaan. Dokumentissa kaikki, mikä on näkyvässä, on katselijoiden arvioitavana. Kriittinen katselija arvioi haastateltujen lausuntojen totuudenmukaisuutta, heidän tekojensa oikeellisuutta ja ajatustensa syvyyttä. Mutta jos haastateltavat esitetään auktoriteetteina, jotka luennoivat totuuksia suoraan kameralle, voi kriittisyys unohtua. Auktoriteetti vähenee, kun haastateltava ei katso suoraan kameraan. Kun lisäksi haastattelija on mukana kuvissa, voidaan haastatellun näkemyksiä kyseenalaistaa jo kuvaustilanteessa ikään kuin katselijan puolesta. (Rosenthal & Eckhardt 2016, 188.) Jos ohjaaja asettaa itsensä tarinaan mukaan omilla kasvoillaan ja teoillaan, on myös hän katsojien arvosteltavana. Niin ikään päinvastoin, kun ohjaaja on mukana tarinassa vain kasvottomana kertojana, ”Jumalan äänenä”, katsojat eivät välttämättä huomaa suhtautua kriittisesti tarjottuihin näkemyksiin (Nichols 2017, 54). Tällöin dokumentin väitteet voivat näyttäytyä ainoana oikeana totuutena. Samalla tavoin ilman läpinäkyvyyttä tuotetun uutisen oikeellisuutta on vaikea arvioida, koska lukijan on luotettava siihen, että journalisti on ollut sen teossa objektiivinen.

Tyylin, jossa dokumentaristi on itse mukana kuvissa ja omalla vuorovaikutuksellaan yhteydessä päähenkilöihin, Nichols (2017, 137) määrittelee *osallistavaksi dokumentiksi* (participatory documentary). Tällöin edellä mainittu *minä kerron heistä teille* -tyyli on ennemmin puhumista *heidän kanssaan teille*, koska tekijä ja haastateltavat kertovat tarinaa yhdessä, eikä tekijä ole pelkkä

tarinan välittäjä. Määritelmän voinee todeta sopivan myös toimittajalähtöisen dokumentin piiriin, mutta olevan sitä tarkempi. Eli osallistavat dokumentit ovat toimittajalähtöisiä dokumentteja. Bradbury ja Guadago kuvailevat (2020), että osallistavassa dokumentissa dokumentaristi on haastattelijana “selvittämässä, luomassa ja paljastamassa todisteita sen mukaan, kun ne tulevat vastaan [kuvaus]prosessissa”. Osallistavien dokumenttien yhteys läpinäkyvyyteen, jossa tiedon hankinnan ja prosessoinnin vaiheet paljastetaan yleisölle, on kuvailussa selvä.

Osallistavissa dokumenteissa ja siten myös monissa toimittajalähtöisissä dokumenteissa katsoja saa tuntea, millaista olisi olla kuvatussa tilanteessa dokumentaristin paikalla (Nichols 2017, 136–139). Toimittajan läsnäolo luo siis mahdollisuuden samaistumiseen. Kuten kirjoitetussa journalismissa minäkerronta on voimakas keino päästä lähemmäs yleisöä, yllättää tai selittää, miten tekstiä tulisi tulkita (Lassila-Merisalo 2020), myös dokumenteissa toimittajan läsnäololla on samankaltainen vaikutus. Osallistavissa dokumenteissa dokumentaristi on sosiaalinen toimija ja siten samaistuttava eikä muiden yläpuolella oleva tarkastelija (Nichols 2017, 139). Dokumenteissa ja journalistisissa teksteissä toimittaja voi olla siis vetämässä katsojaa aiheen sisälle.

Juttu tai dokumentti, joka imaisee sisäänsä, on journalistiikan termein myös *sitouttava* eli sellainen, jonka voisi jakaa ystäville tai jonka pariin voisi myöhemmin palata (Oh, Bellur, & Sundar 2018). Journalistisen jutun sitouttavuudella on nähty yhteys myös läpinäkyvyyteen. Ainakin Curryn ja Straudin (2019) tutkimuksessa jutut, joissa oli läpinäkyvyyslementtejä, koettiin hieman sitouttavammiksi, kuin verrokkiryhmän jutut, joissa läpinäkyvyyslementtejä ei ollut. Voitaneen siis tehdä johtopäätös, että minäkerronta on sitouttavaa sen vuoksi, että se on läpinäkyvämpää, kuin sellainen kerronta, jossa toimittaja tai ohjaaja on häivytetty. Näin suorien päätelmien tekemistä kannattaa kuitenkin varoa. Minäkertojan käyttäminen tai toimittajalähtöisyys ei takaa, että kaikki dokumentissa tai journalistisessa jutussa olisi kerrottu avoimesti ja läpinäkyvästi. Edes minäkertoja ei välttämättä kerro itsestään läpinäkyvästi vaan voi jopa valehdella. Toimittajan tai ohjaajan näkyminen voi kuitenkin palvella molempia tarkoituksia: läpinäkyvyyttä ja sitouttavuutta.

3 Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esittelen tutkielmassa käyttämäni aineiston ja sen, miten olen sitä analysoinut. Tutkielmani esimerkkidokumentit ovat Perjantai-dokkareita, joten kuvailen ensin kyseistä dokumenttisarjaa, jonka jälkeen esittelen käsiteltävät dokumentit. En analysoi dokumenttien sisältöä tutkielmassani, vaan analyysin kohteena on kyseisten dokumenttien ohjaajien haastattelut. Haastatteluista ja analyysiä esittelen luvun toisessa alaluvussa.

3.1 Perjantai-dokkarit

Aineistonani käytän Perjantai-dokkareita, jotka ovat noin kymmenminuuttisia lyhytdokumentteja, joita esitetään Perjantai-keskusteluohjelman yhteydessä Yle TV1:llä viikoittain. Dokumenttisarjaa kuvaillaan lauseella: ”Vie sinut paikkoihin, joihin et muuten pääse ja lähemmäs kuin kehtaisit itse mennä” (Yle Areena 2020). Kaikki Perjantai-dokkarit ovat katsottavissa Yle Arenassa ja niitä on julkaistu vuodesta 2016 lähtien yhteensä 148 (30.11.2020). Suurimmassa osassa dokumenttisarjan osista toimittaja ei ole läsnä, vaan kerronta nojaa täysin haastateltavien puheeseen ja kuviin.

Valitsin tarkasteltavakseni neljä tutkielman teon aikaan viimeisintä dokumenttia, jossa toimittaja oli läsnä äänellään ja kasvoillaan. Valitsemisani dokumenteissa ohjaajina ovat Sean Ricks ja Roosa Maskonen, joita haastattelin kyseisten dokumenttien teosta. Ohjaamisen lisäksi he ovat dokumenteissa myös toimittajina. Tarkasteltavia dokumentteja ovat *Sean ja seniorisinkut* (2020, <https://areena.yle.fi/1-50318625>), *Ei paljon naurata* (2020, <https://areena.yle.fi/1-50318614>), *Sean ja valkoisen Suomen vaalijat* (2019, <https://areena.yle.fi/1-4651051>) ja *Menov*tunpaussi* (2019, <https://areena.yle.fi/1-4651035>). Haastateltavia tutkielmassani on siis kaksi ja tarkasteltavia dokumentteja neljä. Dokumentit *Sean ja seniorisinkut* sekä *Sean ja valkoisen Suomen vaalijat* ovat Sean Ricksin ohjaamia ja *Ei paljon naurata* sekä *Menov*tunpaussi* ovat Roosa Maskosen ohjaamia. Dokumenttia *Ei paljon naurata* on ohjannut myös Piritta Räsänen, jota en kuitenkaan haastatellut, koska hän ei ollut dokumentissa toimittajana.

Valitsin aineistokseni juuri Perjantai-dokkarit, koska ne ovat lyhyitä, niitä on julkaistu paljon, ne ovat journalistisia ja osassa niistä esiintyi toimittaja ja osassa ei. Koska kyseessä on sarja,

noudattavat dokumentit yhtenäistä linjaa, joten tarkoituksenmukainen vertailu niiden välillä on mahdollista. Vaihtelua dokumenttien kerrontatavassa ja tyyliässä esiintyy sen mukaan, kuka dokumentin on ohjannut ja mikä on sen aihe. Siksi halusin käsiteltäväkseni ja haastateltavakseni useamman kuin yhden dokumentin ja ohjaaja-toimittajan. Dokumenttien lyhyys on eduksi tutkielmassani, koska sen ansiosta pystyn kandidaattitutkielman rajoissa tarkastelemaan useampaa teosta. Tutkielmani näkökulmasta se, että Perjantai-dokkarisarjassa toimittajan läsnäolo on poikkeus, antaa oivan mahdollisuuden keskittyä siihen, miksi on päätetty tehdä dokumentti toimittajalähtöisesti vastoin sarjan yleisintä käytäntöä.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti dokumentit, joita kävimme läpi haastatteluissa Maskosen ja Ricksin kanssa. Dokumentissa *Sean ja seniorisinkut* (2020) käsitellään ikäihmisten deittailua. Ricks tapaa kaksi yksin elävää ikäihmistä, Matin ja Liisan, joiden kanssa hän viettää aikaa ja keskustelee seurustelusta, rakkaudesta, eroista ja nettideittailusta. Ricks itse kertoo, että dokumentissa tarkoituksena oli kertoa sellaisten ihmisten näkökulmaa nettideittailuun, jotka eivät ole kasvaneet digitaaliseen maailmaan. Dokumentissa *Sean ja valkoisen Suomen vaalijat* (2019) Ricks, afrosuomalainen toimittaja, tapaa Lapin Perussuomalaisiin nuoriin kuuluvat Johanneksen ja Matin, jotka määrittelevät itsensä etnonationalisteiksi ja twiittaavat rasistisia kommentteja. Kolmikko viettää iltaa saunalautalla ja vaihtaa näkemyksiään suomalaisuudesta. Heidän ajatuksensa suomalaisuudesta ovat hyvin erilaiset, sillä Matin ja Johanneksen mielestä Ricks ei voi olla suomalainen. Ricksin mukaan dokumentissa haluttiin näyttää mahdollisuus dialogiin ja ymmärrykseen hyvinkin erilaisia mielipiteitä omaavien ihmisten välillä ja toisaalta myös se, että sosiaaliseen mediaan on paljon helpompi laittaa kärkkäitä kommentteja kuin sanoa niitä ääneen. Ricks on tehnyt tarkastelemieni dokumenttien lisäksi myös muita dokumentteja toimittajalähtöisesti. Päättyönään hän juontaa Perjantai-keskusteluohjelmaa, jonka yhteydessä dokumentteja näytetään.

Dokumentissa *Ei paljon naurata* (2020) Roosa Maskonen haastattelee stand up -koomikoita, joilta koronaviruspandemia on vienyt työt. Teemana dokumentissa on koronan aiheuttama ahdinko taidealalla ja se, millainen keino huumori on elämän kriisitilanteissa. Maskonen käsittelee huumorin voimaa stand up -koomikoiden kanssa keskustellen, mutta myös pohdiskellen asiaa suoraa kameralle. Dokumentti *Menov*tunpaussi* (2019) käsittelee naisten vaihdevuotia, joista ei dokumentin mukaan keskustella tarpeeksi. Maskonen tutkii dokumentissa sitä, mitä vaikutuksia vaihdevuosilla on, ja tutustuu vaihdevuosioireita kokeneiden naisten tarinoihin. Hän tuo myös tässä

dokumentissaan omia ajatuksiaan aiheesta esille pohdiskelemalla. Maskosen mukaan dokumentti oli suunnattu myös kaikille muille kuin keski-ikäisille naisille, jotta tietoisuus vaihdevuosisoireista kohtaisi useamman ja auttaisi heitä ymmärtämään läheisiään, jotka kärsivät vaihdevuosisoireista. Maskoselle käsittelemämme dokumentit ovat ensimmäisiä, jotka hän on tehnyt toimittajalähtöisesti, mutta Perjantai-dokumenteja hän oli tehnyt tutkielmahaastattelun aikaan yli 15.

3.2 Haastattelut ja sisällönanalyysi

Seuraavaksi esittelen menetelmät, joilla olen lähtenyt hakemaan vastauksia tutkimusongelmaani ja -kysymyksiini. Lähestyn aiheitani laadullisen tutkimuksen menetelmillä, koska haluan selvittää syitä ja seurauksia toimittajan läsnäolon taustalla. Koska tutkittavana on vain neljä dokumenttia ja kaksi ohjaaja-toimittajaa, on tutkielmani hyvin subjektiivinen ja kuvastaa juuri näissä tietyissä tilanteissa tehtyjä päätöksiä ja haastateltujen henkilökohtaisia arvoja. Toisaalta laadullisessa tutkimuksessa juuri yksittäistapausten avulla pyritään havaintoja yhdistämällä kokoamaan yleistettävissä olevia tuloksia (Alasuutari 2011, 237). Näen, että kuten dokumenttielokuva voi kertoa jotain laajempaa yhden ihmisen tarinan kautta, samalla tavalla tutkielmani, jossa haastatellaan kahta toimittajaa voi kertoa jotain laajemmin toimittajista dokumenteissa.

Haastattelut toteutin koronanpandemian vuoksi etäyhteyden avulla videotapaamisilla loka- ja marraskuun vaihteessa 2020. Kävimme molempien haastateltavien kanssa kaksi heidän dokumenttiaan läpi siten, että olin jaotellut kysymykseni neljään osioon dokumentin vaiheiden mukaan: ideointi, käsikirjoitus, kuvaaminen/haastattelu ja editointi/lopputulos. Toteutin haastattelu siis teemahaastatteluna, jonka rakenne oli puolistrukturoitu, mikä tarkoittaa, että haastattelun teemat on etukäteen esitelty ja kysymykset valmisteltu niiden mukaan, mutta mahdollisuus tarkentaville kysymyksille haastattelun aikana oli (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Molemmissa haastatteluissa meni noin 75 minuuttia. Litteroin haastattelut sanatarkasti käyttäen apunani tallennetta haastattelusta. Ricksin haastattelusta litteroitua tekstiä tuli 13 sivua ja Maskosen haastattelusta 12 sivua (fontti Times New Roman, koko 12).

Koska teemoittelu ei ollut tutkielmani haastatteluissa kovin hallitsevaa ja koska muutin haastattelurunkoani aina haastateltavien ja käsiteltävien dokumenttien mukaan, lähentelivät haastatteluni syvähaastattelua. Syvähaastattelussa kysymykset ovat avoimia ja vain ilmiö, jota

käsitellään, on määritelty, eikä tutkimuksen viitekehys määrää haastattelun suuntaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 89). Omassa tutkielmassani käsiteltävä ilmiö on toimittajan läsnäolo dokumenttielokuvassa. Haastattelukysymyksiäni määrittelee kuitenkin tehdyt dokumentit ja niiden työprosessit, joten määrittynyt tutkielmahaastatteluni enemmän teemahaastatteluksi kuin syvähaastatteluksi. Teemahaastattelussa teemat perustuvat periaatteessa tutkimuksen viitekehukseen, mutta haastattelun rakentamiseen voi käyttää myös kokemuseräisempää lähtökohtaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88) kuten itse tutkielmassani teen.

Haastattelussa lähestyimme ilmiöitä tehtyjen dokumenttielokuvien avulla, koska silloin haastateltavat pystyivät antamaan esimerkkejä todellisista työprosesseista ja haastattelutilanteista. Ilman esimerkkidokumentteja samanlaiseen konkretiaan ei olisi välttämättä päästy, vaan keskustelu olisi saattanut jäädä ihanteiden ja ideoiden tasolle. Tosin sanoen halusin yhdistää kysymykset tehtyihin dokumenttielokuvaan, jotta haastatteluissa kävisi ilmi todellisia tilanteita, joihin on vaikuttanut dokumentinteolle tyypillinen tilannekohtaisuus ja suunnitelmien muuttuminen lennosta. Tarkastelimme aihetta siis ulkopuolelle näkyvän tekemisen (etic) ja sisäpuolelle jäävän päätöksenteon (emic) kannalta, jotta saisin vastauksia kysymyksiin *mitä* ja *miksi* (Haapanen & Manninen tulossa).

Analysoin haastatteluvastauksiani sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissä aineistosta valitaan ensin tutkimusongelmaa vastaava materiaali, joka pelkistetään ja luokitellaan esimerkiksi teemoittelemalla siinä esiintyvien samankaltaisuuksien mukaan (Alasuutari 2011, 40–43). Teemoittelussa aineistoa luokitellaan siinä ilmenevien teemojen mukaan painottaen sitä, mitä niistä on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Teemoittelu on sopivaa aineistooni, koska aineistoa ei ole kovin paljon, joten sen perusteella ei pysty tekemään tarkkaa luokittelua. Teemat syntyivät haastatteluaineistoni pohjalta tunnistaessani tapoja, joilla haastateltavani kuvailivat ja perustelivat toimittajan läsnäoloa. Syntyneet teemat jaoin edelleen alaluokkiin, koska aineistosta pystyi erottelamaan useita syitä ja seurauksia toimittajan läsnäololle. Kun olin lajitellut haastatteluvastaukseni luokkiin, tein vastuksista yhden lauseen mittaiset kiteytykset, jossa tiivistyi kyseisen ajatuksen ydin. Analysoin tuloksiani siis jaottelemalla vastauksia ensin karkeisiin teemoihin, jotka join edelleen tarkempiin luokkiin, joita selkeytin tiivistämällä yksittäiset vastaukset yhden lauseen mittaisiksi kiteytyksiksi.

4 Analyysi

Tässä luvussa esittelen teemat ja alaluokat, joihin jaoin haastateltavien vastauksia. Teemojen ja niiden alaluokkien avulla pystyn erottelamaan vastauksia tutkimuskysymyksiini, joten esittelen keräämäni aineistoa sen mukaan, mihin tutkimuskysymykseen ne vastaavat. Samalla avaan, mistä kontekstista saamani tulos on eli mistä dokumentista haastateltava on kertonut. Ricks ja Maskonen painottavat eri asioita reflektoidessaan tapaansa tehdä dokumenttielokuvia. Heidän vastauksiinsa voi vaikuttaa se, että Maskonen on tehnyt vasta muutaman toimittajalähtöisen dokumentin ja Ricks useita. Erilaisista lähtökohdista ja painotuksista huolimatta kahdesta haastattelusta saamissani tuloksissa on myös yhteneväisyyksiä, joiden pohjalta analyysin tekeminen oli mahdollista. Osaltaan siihen vaikutti toki haastattelurunkoni, joka oli molempien kohdalla samankaltainen. Uskon, että aineistosta tekemäni analyysi voi antaa viitteitä myös yleisistä työtavoista ja arvoista dokumentaristien keskuudessa.

Päädyin jakamaan aineiston teemoihin: arvot ja etiikka, tavoitteet, tarinankerronta- ja haastattelutekniikka sekä henkilökohtaiset syyt. Erittelemäni teemat hahmottuivat aineiston pohjalta sen mukaan, millaisilla asioilla haastateltavat perustelivat päätöksiään dokumentintekoprosessissa. Teemaan *arvot ja etiikka* kuului aineisto, joka käsitteli niitä syitä, joiden vuoksi ohjaajien mielestä on tärkeää näyttää toimittaja kuvissa. Mitkä arvot ja eettiset koodistot ohjaavat päätöksessä näyttää toimittaja? *Tavoite*-teemassa kuvaillaan, mitä toimittajan läsnäololla on tavoiteltu. Ohjaajat kuvailevat, mitä he ovat katsojille halunneet näyttää tai mitä reaktioita he ovat halunneet tuottaa käyttämällä toimittajan läsnäoloa dokumentin kerronnassa. *Tarinankerronta- ja haastattelutekniikan* teemassa on aineisto, jossa käydään läpi sitä, millainen keino toimittajan läsnäolo on. Tässä teemassa toimittajan läsnäolo on ohjaajille työkalu, jolla he pyrkivät rakentamaan dokumentista kerronnaltaan toimivan ja kiinnostavan katsoa. *Henkilökohtaisten syiden* teemassa on syitä, jonka vuoksi juuri Maskonen ja Ricks ovat tehneet dokumentteja toimittajalähtöisesti. Kyseinen teema on ainut, joka ei suoraan yhdisty yhteenkään tutkimuskysymyksistäni. Koin teeman kuitenkin tarpeelliseksi, koska se painottaa, kuinka subjektiivisesta ilmiöstä tutkielmassani on kyse.

Jaettuani aineistoni teemoihin aloin analysoida, mitä teemoista oli tarkemmin sanottu ja jaoin ne alaluokkiin. Tämän analyysin perusteella syntyivät seuraavat alaluokat:

1. *Arvot ja etiikka*: avoimuus, aitous, vastuu, rakentava keskustelu
2. *Tavoitteet*: uusi näkökulma, samaistuttavuus, dialogi, tiedonvälitys sekä viihdyttävyyys ja tunteiden herättäminen
3. *Tarinankerronta- ja haastattelutekniikat*: spontaanius, sidosteisuus, luomisprosessi
4. *Henkilökohtaiset syyt*: esiintyminen, rooli ohjelmasarjassa, itsensä haastaminen

4.1 Arvot toimittajan läsnäolon taustalla

Tutkimuskysymykseeni – *Mitkä arvot ohjaavat tekemään dokumentteja toimittajälähtöisesti?* – vastauksia löytyy teemasta arvot ja etiikka. Teema jakautui neljään alakategoriaan: avoimuus, aitous, vastuu ja rakentava keskustelu. Teema ei vastaa siihen, miksi yksittäinen dokumentti on tehty toimittajälähtöisesti, vaan avaa enemmänkin sitä, miksi ohjaajien mielestä on tärkeää tehdä dokumentteja siten, että toimittaja on mukana. Käsitellyt arvot liittyvät niin ohjaajien työetiikkaan kuin henkilökohtaisiin arvoihin. Avoimuus ja aitous ovat arvoja, jotka määrittivät voimakkaimmin ohjaajien valintaa tehdä dokumentteja toimittajälähtöisesti. Ohjaajat kokivat, että heillä on vastuuta journalistina yleisölle, mutta myös dokumentaristeina haastateltaviaan kohtaan. Rakentava keskustelu on arvojen ja etiikan teemassa, koska ohjaajat kokivat sen *arvokkaaksi* ja sen koettiin liittyvän tasa-arvoisuuteen.

Avoimuus

Molemmissa Ricksin dokumenteissa ja Maskosen *Ei paljon naurata* -dokumentissa syynä heidän läsnäoloonsa tarinassa oli heidän oma yhteytensä dokumentin teemaan. Ohjaajat kokivat, että heidän on tuotava katsojien tietoon oma kantansa asiaan avoimesti, koska se voi vaikuttaa siihen, miten aihetta on dokumentissa käsitelty. Henkilökohtaisen kantansa he ilmaisevat olemalla itse mukana dokumentissa toimittajana.

Mää uskon, että kaikissa dokkareissa – näkyy siinä sitten toimittaja tai ei – niin se toimittajan tapa katsoa maailmaa näkyy lopputuloksessa tai se tapa katsoa niitä haastateltavia. Mutta sitten kun toimittaja on siinä mukana, nii se näkyy ehkä vahvemmin. (Maskonen)

Esimerkiksi dokumentissa *Sean ja valkoisen Suomen vaalijat* Ricksin suhde aiheeseen on selvä, koska hän haastattelee ihmisiä, jotka väittävät, että Ricks – tai kukaan muukaan rodullistettu ihminen – ei voi olla suomalainen. Jos toimittajan yhteys aiheeseen ei käy suoraan ilmi, se haluttiin tuoda erikseen esille. Esimerkiksi Maskonen kertoo dokumentissaan *Ei paljon naurata*, että on stand up -koomikko kuten haastateltavatkin.

Ricks ja Maskonen ovat halunneet näyttää itsensä avoimesti dokumenteissa myös, jotta yleisö voi arvioida haastateltavien lisäksi heidän toimintaansa. Toimittajan kysymykset ovat yleisön kuultavana, joten yleisö voi arvioida kuinka hyvin he nostavat esiin kiinnostavia puolia asiasta ja toisaalta kuinka hyvin haastateltavat niihin vastaavat. Avoin haastattelutilanteen kuvaaminen näyttää myös haastateltavasta enemmän, toteaa Ricks:

Monissa tän [Sean ja valkoisen Suomen vaalijat] tyypisissä mun dokumenteissa on tarkoitus, että puretaan, miksi minä lähdän yrittää ymmärtää asiaa, miksi joku ihminen ajattelee kuin ajattelee ja miten hän osaa sellaisessa vuorovaikutustilanteessa perustella sen. Ja katsoja saa sitten päättää, onko se uskottavaa vai ei. (Ricks)

Kun toimittaja on kuvissa haastateltavan kanssa, on hän tasa-arvoisemmassa asemassa tähän nähden kuin, jos toimittaja piilottaisi oman osuutensa lopputuotteesta. Ricksin mukaan tällaisella haastattelutekniikalla pystyy samaistumaan myös haastateltavan rooliin, koska myös toimittajan on mietittävä, miten esiintyy yleisölle ja mitä kertoo itsestään.

Aitous

Toinen arvo, joka ohjasi ohjaajia tekemään dokumentteja toimittajalähtöisesti, oli aitouden tavoittelu. Kuvaamalla siten, että toimittaja ja haastateltava ovat molemmat kuvassa, syntyy Ricksin ja Maskosen mukaan aidompi vuorovaikutustilanne, kuin jos he haastattelisivat kameran takaa. Maskonen havainnollistaa, että kameran edessä haastatellessa voi pitää esimerkiksi ”kuunteluääniä”¹ toisin kuin kameran takana, jolloin on oltava täysin hiljaa haastateltavien vastausten ajan. Kameran edessä vastuksiin voi siis reagoida kuten tavallisessa keskustelussa, jolloin toimittaja voi esimerkiksi heittää ”vastapalloon” omia kommenttejaan, kuten Ricks kuvailee.

---

¹ Keskustelututkimuksessa käytetään joko termiä minimipalautte tai dialogipartikkeli. Termit viittaavat sanoihin kuten *mm, joo, niin, aha*, joilla osoitetaan, miten suhtautuu kuultuun asiaan (Sorjonen 1999).

Toimittajan läsnäolo mahdollistaa haastateltavieni mukaan spontaanien tilanteiden syntyminen, joka taas antaa dokumenttiin yllätyksellistä ja siten aitoa sisältöä. Ricks kertoo toimittajalähtöiseen työtapaansa dokumenteissa kuuluvan sen, että haastatteluissa ottoja ei uusita, vaan kaikki kuvattu on aitoa ja spontaania. Tällaisessa kuvaustavassa toimittaja on mukana kuvissa ja omilla kysymyksenasetteluilla ja avoimella keskustelulla pyrkii saamaan dokumentin kannalta tärkeitä huomioita esille.

Molemmat Ricks ja Maskonen kertovat, että olemalla haastattelutilanteessa aito oma itsensä dokumentista tulee parempi, kuin jos esittäisi objektiivista toimittajaa. Ricks avaa aihetta kuvailemalla, että olemalla oma itsensä ja antamalla jotain itsestään haastatteluista tulee syvällisempiä. Samalla tulee näyttäneeksi, että aihe todella koskettaa myös toimittajaa, joten silloin antaa aidomman kuvan tilanteesta.

Vastuu

Vaikka kumpikaan ohjaaja-toimittajista ei halua piilottaa itseään toimittajan rooliin, kokevat he journalistista vastuuta haastateltaviensa kohtelusta ja yleisön palvelemisesta. Koska toimittajat ovat vastuussa yleisölle totuuden esittämisestä, ohjaaja-toimittajat kokevat, että heidän täytyy kysyä myös vaikeita kysymyksiä. Toisaalta molemmat korostavat myös vastuuta siitä, että haastateltavat kuvataan oikeassa valossa.

Toimittajan vastuu näkyy myös siinä, että Ricks toteaa, ettei kenenkään afrosuomalaisen tarvitsisi laittaa itseään tilanteeseen, jossa joutuu kohtaamaan rasismia. Hän kuitenkin asetti itsensä tällaiseen tilanteeseen dokumentissa *Sean ja valkoisen Suomen vaalijat*, koska halusi käydä kyseisen keskustelun palvellakseen yleisöä. Toimittajan vastuu yleisöä kohtaan menee siis Ricksillä hänen oman koskemattomuutensa edelle. Ricks kertoo olevansa haastattelutilanteissa kaverillinen ja aito luodakseen rennon ilmapiirin, mutta pyrkii kysymään kysymyksiä, joihin olettaa yleisön haluavan vastauksia kuitenkin haastateltavia kunnioittavalla tavalla.

Tollasessa dokumentissa [Sean ja valkoisen Suomen vaalijat] ja tollasessa aihepiirissä on tosi vaikease, että mulla on kuitenkin se toimittajan rooli, niin mä en voi lähteä täysin tunteella siihen. Tää ei ole sellanen, että mä meen vapaa-ajallani baariin ja joku tulee puhumaan mulle. Se on eri tilanne.

Tässä mä oon kuitenkin toimittaja, Ylen toimittaja. Mun piti hakea ja pitää se balanssi yllä, ettei tule liikaa tunne edellä mukaan. (Ricks)

Rakentava keskustelu

Tärkeä syy ohjaajille tehdä dokumentteja toimittajalähtöisesti on, että se mahdollistaa rakentavan keskustelun. Ricks kertoo, että kun ihmiset kohtaavat kasvokkain, eikä sosiaalisen median välityksellä, vältetään turhalta kärjistämiseltä. Hän kertoo uskovansa, että kaikenlaiset ihmiset kykenevät dialogiin ja tällaisten erilaisten ihmisten kohtaamisia on tärkeä näyttää, jotta ihmiset kohtaavat mielipiteitä myös oman viiteryhmänsä ulkopuolelta.

Sen näyttäminen [omalla läsnäololla dokumentissa], että itse uskon yhteiskuntaan, jossa ihmiset osaa puhua toisilleen, ei tviitaten, vaan nimenomaan keskustellen ja löytää sitä tapaa keskustella toistensa kanssa. Se voi olla hyvin idealistinen tapa ajatella, mutta kyllähän se edustaa myös mun maailmankuvaa toimittajana ja miten mä toivoisin, että voitaisi tehdä asioita. (Ricks)

4.2 Tavoitteet toimittajan läsnäololle

Tutkimushaastatteluista oli selkeästi eroteltavissa tavoitteita, joita toimittajan läsnäololle oli asetettu dokumenteissa eli vastauksia tutkimuskysymykseeni: *Mitä lisäarvoa toimittajan läsnäololla lyhytdokumentissa tavoitellaan?* Jaoin haastatteluista ilmenneet tavoitteet viiteen alakategoriaan: uusi näkökulma, samaistuttavuus, dialogi, tiedonvälitys sekä viihdyttävyyys ja tunteiden herättäminen. Jokaisessa dokumentissa toimittajan läsnäolosta oli erikseen päätetty eli se ei ollut kertaakaan lähtökohta, jonka pohjalta dokumenttia olisi lähdetty ideoimaan. Ohjaajille oli tärkeää, että toimittaja liittyy jollain tapaa dokumentin aiheeseen tai tuo siihen jonkin uuden näkökulman.

Uusi näkökulma

Kaikissa käsittelemissäni dokumenteissa toimittajan läsnäolo tuo esitykseen jonkin näkökulman. Maskonen kertoo, että hän oli läsnä *Menov*tunpaussi*-dokumentissa, koska hän toi vaihdevuosiaiheeseen nuorena naisena uuden kulman. *Ei paljon naurata* -dokumentissa Maskonen oli mukana, koska hänellä oli oma näkemys aiheesta ja koska hän on itse aloitteleva stand up -

koomikko. Ricksin dokumenteissa jo niiden nimistä käy ilmi, että aiheet on näkökulmattu toimittajan avulla. *Sean ja seniorisinkut* dokumentissa näkökulmana on kahden eri sukupolven suhtautuminen sinkkuna olemiseen ja ihmisten tapailuun internetin välityksellä. *Sean ja valkoisen Suomen vaalijoissa* Ricks edustaa konkreettisesti jotain, mitä hänen haastateltavansa vastustavat.

Ja toisaalta sen näyttäminen, miten se tilanne muuttuu, kun... Mitä Matti ja Johannes mullekin puhu ja mieltii taustoja nii, ei heidän kosketuspintansa sellaiseen monikulttuuriseen maailmaan tai Suomeen ole näkynyt hirveästi heidän elämässä. Miten se heidän ajattelunsa näyttäytyy, kun he ovat tilanteessa mun kanssa? On helppo sanoa, että toi ei oo suomalainen, mutta entäs sitten, kun me ollaan samassa tilassa. Näyttää se, miten ihmisten välinen vuorovaikutus vaikuttaa ihmisten ajatteluun ja ideologiaan (Ricks)

Molemmat toimittajat toteavat, että käsiteltävän aiheen on liityttävä jotenkin toimittajaan tai toimittajan on muuten annettava jotain aiheelle, jotta on kannattavaa lähteä tekemään dokumenttia toimittajalähtöisesti. Muuten toimittaja vie vain huomioita ja aikaa haastateltavilta ja aiheelta. Toimittajan yhteys dokumenttiin on siis yksi tärkeimpiä kriteereitä sille, tehdäänkö dokumentti toimittajalähtöisesti.

Samaistuttavuus

Kaikissa käsitellyissä dokumenteissa toimittaja oli samaistuttavuutta herättävässä roolissa. Tavoitteena oli, että yleisö voisi samaistua toimittajaan, joka on ikään kuin heidän sijastaan kysymässä kysymyksiä haastateltavilta.

Maskonen kertoo, että yksi hänen roolinsa dokumentissa *Menov*tunpaussi* oli antaa aiheeseen samaistumis pintaa nuorille naisille ja laajemmin kaikille, jotka eivät ole kokeneet vaihdevuotia. Dokumentissa on kohta, jossa Maskonen haastattelee omaa äitiään. Sen tavoitteena on Maskosen mukaan osoittaa, että aihe on lähellä myös häntä. Samalla kohta tuo aiheen lähelle katsojaa, koska lähes jokainen kykenee samaistumaan äiti-lapsi-suhteeseen. Toimittajan ikä tuo samaistuttavuutta myös dokumenttiin *Sean ja seniorisinkut*, jossa haastateltavien kanssa eri ikäluokkaan kuuluvat voivat samaistua Ricksiin.

Dokumentissa *Sean ja valkoisen Suomen vaalijat* Ricksin rooli tuo samaistuttavuutta hieman eri tavalla. Ricksin läsnäolo dokumentissa näyttää, että jokainen rasistinen kommentti osuu todelliseen

ihmiseen. Hänen asettuessa alttiiksi Matin ja Johanneksen kommenteille katsojat voivat eläytyä hänen käymiinsä ajatuksiin.

Mut varmaan hyvä tunne käydä läpi on sellainen epämukavuuden tunne, että pystyy samaistumaan siihen, että maailmassa on paljon vähemmistön edustajia tai ihmisiä, joiden iho on tumma, jotka joutuu jatkuvasti pohtimaan sitä ja käymään läpi, mitä nää tyypit sanoo. Että ihmiset pystyy itse kokee myös sen tunteen. (Ricks)

Dialogi

Ricksille tärkeä tavoite toimittajan läsnäololle on se, että se mahdollistaa dialogin käymisen dokumentissa. Myös Maskosen dokumenteissa toimittajan läsnäololla on luotu dialogia etenkin *Ei paljon naurata* -dokumentissa ja hieman myös *Menov*tunpaussissa*, jonka viimeinen haastattelu on kuvattu niin, että toimittaja on haastateltavan kanssa kuvissa. Kun ohjaaja on mukana dokumentissa, hän voi tuoda mukaan omaa kokemusmaailmaansa, jota vasten haastateltavien näkemyksiä peilataan. Maskonen ja Ricks näkevät dialogin olevan mahdollisuus haastaa omaa ja haastateltavien ajattelua ja siten antaa myös katsojille ajattelemisen aihetta.

He auttaa mua ja mä autan heitä. Liisa ja Matti [dokumentissa Sean ja seniorisinkut] antaa heidän näkökulmia, jotka saa mut ajattelemaan ja toivottavasti myös katsojankin. Mutta sit mun mielestä oli myös ihanaa, miten mä pystyin vaikka Mattia ja Liisaa omalta puoleltani kannustaa. --- Ehkä myös se, että meidän vuoropuhelu toivottavasti kannustaa myös muita ihmisiä vähän ajattelemaan ja tekemään jotain ratkaisuja. (Ricks)

Ricks painottaa sitä, että dialogia seurattaessa yleisö saa tietoa molempien osapuolten ajattelusta ja reaktioista. Samalla näkyy se, miten toimittaja suhtautuu haastateltavaan ja haastateltava toimittajaan. Tarkastelemisani dokumenteissa haastateltavan ja toimittajan muodostavat vastinparit, jolloin heidän erilaiset näkökulmansa tulevat esille. Dialogi on dokumenteissa kerrontatapa, minkä vuoksi toimittajalla on tärkeä rooli sen toisena osapuolena.

Tiedonvälitys

Toimittajan läsnäolon avulla on tuotu lisää tietoa dokumentteihin. Erityisesti *Menov*tunpaussi-* dokumentissa Maskosen rooli on tuoda katsojille tietoa vaihdevuosista. Maskonen kertoo, että lähtökohta dokumentissa ja oikeassa elämässä oli, että hän ei tiennyt mitään vaihdevuosista kuten ei moni muukaan nuori nainen. Tämän vuoksi hän joutui etsimään paljon tietoa aiheesta. Tiedonhaku esitetään dokumentissa näyttämällä Maskonen lukemassa kirjoja aiheesta ja katsomassa videoita naisten kokemuksista vaihdevuosista.

Että se oli se idea, että mää tuon siihen läsnäolollani sitä faktaa ja vähän niikun tutkin niitä vaihdevuosia nii sitten mua kuvataan kotonani siellä luolassani tutkimassa tätä asiaa. Sen kuvaaminen, että mää haen tietoa kirjoista ja koneelta ja soitan äitille nii ne oli etukäteen suunniteltu. (Maskonen)

Tietoa tuodaan myös muihin dokumentteihin epäsuorasti toimittajan läsnäololla. Sitä välitetty edellä mainituissa dialogeissa toimittajan ja haastateltavien mielipiteistä ja myös hieman siitä, millaisia ihmisiä he ovat. Ricks esimerkiksi kertoo innostuneensa tekemään dokumentin etnonationalisteista toimittajalähtöisesti, koska häntä kiinnosti, millaisia he ovat ”oikeasti” twiittiensä takana.

Viihdyttävyyden ja tunteiden herättäminen:

Ei paljon naurata -dokumentissa tärkeä tavoite toimittajan läsnäololle on tuoda aiheeseen kepeyttä ja huumoria, kertoo Maskonen. Aiheesta eli koronapandemian aiheuttamassa työttömyydessä kepeyttä ei itsessään ole. Dokumentin rinnakkainen aihe, huumorin käyttäminen kriisitilanteissa tukee myös toimittajan roolia. Maskonen kertoo, että hän ei halunnut vaatia stand up -koomikkoja olemaan hauskoja haastatteluissa, vaan otti omaksi roolikseen viihdyttämisen dokumentissa. Myös vaihdevuosidokumentissa Maskosen läsnäololla on haluttu luoda kepeyttä aiheeseen.

Jotain semmosta rentoutta. Et vaikka se aihe lähtökohtaisesti, niikun vaihdevuodet, ei oo välttämättä semmonen kaikista myyvin, niin silti se toimittajan eli minun läsnäolo antaa sille ehkä myös vähän sellaista tuoreutta, että on uusi näkökulma ja uusi tv-kasvo tässä kertomassa. (Maskonen)

Myös Ricksin dokumenteissa toimittajan läsnäololla on luotu viihdyttäviä hetkiä, mutta enemmän välillisesti. Ricks kuvailee, miten rennoissa haastattelutilanteissa on voinut myös spontaanisti vitsailla. Tätä rentoa keskustelua on jätetty lopulliseen dokumenttiin sopivaksi katsotussa suhteessa. Toimittajan läsnäololla luodaan katsojille myös muita, kuin positiivisia reaktioita. *Sean ja valkoisen*

Suomen vaalijat -dokumentissa tilanne, johon Ricks on asettanut itsensä, voi luoda katsojassa epämiellyttävää oloa ja sitä kautta herättää ajatuksia.

4.3 Toimittajan läsnäolo tekniikkana

Teema tarinankerronta- ja haastattelutekniikat vastaa tutkimuskysymykseen: *Millainen väline toimittajan näyttäminen on lyhytdokumenttielokuvassa?* Toimittajan läsnäolo dokumentissa on tutkimushaastatteluideni mukaan niin journalistinen kuin tarinankerronnallinenkin väline. Molemmat haastateltavat näkivät toimittajan läsnäolon hyvänä tapana tehdä kuvaustilanteesta rennomman, kun toimittajan ja haastateltavan välissä ei ollut kameraa. Tällöin haastattelut onnistuvat paremmin ja ovat kiinnostavampia.

Spontaanius

Molemmat ohjaajat kertovat, että tekivät dokumentteja osittain ilman tarkkaa suunnitelmaa siitä, mitä kuvatessa tapahtuu. Maskonen kertoo, että hän teki omat pohdintansa molemmissa dokumenteissa kirjoittamatta etukäteen mitään ylös, mitä aikoo sanoa. Ricks kertoo, että hänellä on haastatteluissa mielessä asioita, joita haluaa kysyä, mutta antaa tilanteen viedä ja toimii lennossa. Kun dokumenttia kuvataan siten, että toimittaja ja haastateltava ovat kuvissa, tilanteeseen heittäytyminen on helpompaa.

No kyllä sitä vuorovaikutusta miettii eri tavalla [kameran edessä haastatellessa], justinsa, että lähinnä muistaa olla niikun mukana siinä. --- Mutta siis mä veikkaan, että parhaimmillaan se on sellanen sujuva vuorovaikutustilanne, keskustelu, että ne kamerat unohtaa. (Maskonen)

Spontaaniuteen liittyy välitön vuorovaikutus, jonka syntyminen on vaikeaa, jos välissä on kamera. Toimittajan läsnäolo mahdollistaa haastattelutekniikan, jossa haastattelija voi reagoida saamiinsa vastauksiin esimerkiksi kuuntelunäänin tai vitsailemalla. Tällöin toimittajan voi käyttää omaa persoonaansa apunaan haastatellessaan. Maskonen toteaa, että hänen tapansa vuorovaikuttaa kuuluu hämmentää vastapuolta esimerkiksi kommentoimalla asioita lakonisesti, kun taas Ricks kertoo edukseen haastattelijana sen, että hän ei ole ”perus Ylen toimittaja”, vaan ”rento jätkä”.

Jos miettii ihan taustahaastattelua, niin nehän on yleensä hyvin rentoja ja ihmiset sanoo paljon sellaisia asioita, joita ne ajattelee, että eivät sitten kameran edessä sano. Mää sitten toimittajana koitan riisua sellaisen pois. Ihmisten pitäisi vastata mahdollisimman autenttisesti eikä sitä niin sanottua ”viestintätoimistoversioita”, joka ei sitten edusta sitä keitä he oikeesti on. (Ricks)

Kun otetaan pitkiä ottoja, jossa haastateltavat tekevät toimittajan kanssa jotain, he voivat unohtaa jännitystä luovan kameran. Tällöin päästään ylimääräisestä esittämisestä, kertovat molemmat ohjaajat. Samalla tilaa jää myös muille tunteille ja haastatteluiden ilmapiiristä voi aistia erilaisia emootioita kuten kiusaantuneisuutta, surua tai iloa.

Sidosteisuus

Tarinankerronnallisesti toimittajan läsnäolo auttoi tekemään dokumenteista yhtenäisemmän, kertoo Maskonen. Kun lyhyessä dokumentissa haastateltavia ja kuvauspaikkoja on monta, toimittaja on kerronnan pysyvä elementti. Maskonen vertaa tyyliä autoiluun: toimittaja pistäytyy eri haastateltavien luona ja jatkaa matkaa seuraavaan kuljettaen katsojia mukanaan. Lisäksi Maskosen välispiikit kuljettavat tarinaa eteenpäin ja ”punovat tarinaa yhteen”. Myös Ricksin dokumenteissa toimittajan läsnäolo sitoo tarinaa, koska hän näkyy joka kohtauksessa.

Luomisprosessi

Ohjaajille esiintyminen kameralle on kehittänyt myös omia työskentelytaitoja, koska asioita on joutunut miettimään uudelta kannalta. Maskonen toteaa, että toimittajalähtöisesti tehdessä apuna oli, kun mukana oli myös toinen ohjaaja, joka pystyi esimerkiksi seuraamaan kuvaustilanteita kameran takaa. Ricks kertoo, että toimittajalähtöisesti tekeminen auttaa ideoinnissa, koska se on tietynlainen formaatti, jota voi toteuttaa. Hänen mukaansa toimittajalähtöisesti tehdessä voi eläytyä paremmin haastateltavan rooliin, joka auttaa oman haastattelutekniikan kehittämisessä.

4.4 Esiintyminen toimittajana

Kuten edellisissä alaluvuissa olen maininnut, ollessaan dokumentissa esillä ohjaaja-toimittajat ovat alttiimpia yleisön kritiikille kuin silloin, kun he tekevät dokumentin näyttämättä itseään. Maskonen

kuvailee, että kameran edessä oleminen on ”paljastavaa” ja Ricks toteaa, että silloin ”ei voi piilottaa itseään”. Miksi juuri Ricks ja Maskonen ovat päättäneet paljastaa itsensä yleisölle ja tehdä dokumentteja toimittajälähtöisesti? Nämä henkilökohtaiset syyt jakautuvat alakategorioihin esiintyminen, rooli ohjelmasarjassa ja itsensä haastamien. Vaikka puhun alaluvussa esiintymisestä, on huomioitava, että ohjaaja-toimittajat painottavat, että he eivät esitä dokumentissa roolia vaan pyrkivät olemaan aitoja.

Halu esiintyä ei ole ollut ohjaajille ensisijainen syy tehdä dokumentteja toimittajälähtöisesti, mutta molemmille *esiintyminen* on luontevaa. Maskonen harrastaa stand up -komiikkaa ja kertoo pitävänsä yleisön edessä olemisesta. Ricks puolestaan ei suoraan puhu esiintymisestä, mutta Perjantai-keskusteluohjelman juontajana hän on jatkuvasti esillä, joten esiintyminen on hänelle tuttua. Hänen *roolinsa ohjelmasarjassa* kannustaa tekemään dokumentteja toimittajälähtöisesti.

Sitten ollaan otettu vähän sellainen linja, että kun juonnan tota ohjelmaa, niin olisi hyvä myös, että näkyisin myös noissa dokkareissa, että se yhdistyy myös tv-ohjelma puoleen vahvemmin. (Ricks)

Dokumentin tekeminen toimittajälähtöisesti on ollut molemmilla ohjaajilla tapa *haastaa itseään*. Ricks kertoo, että hän halusi tehdä dokumentin *Sean ja valoisen Suomen vaalijat* toimittajälähtöisesti, koska ei halunnut päästää itseään helpolla. Maskonen kertoo haluavansa tehdä myös jatkossa toimittajälähtöisesti dokumentteja kehittyäkseen, vaikka erityisesti hänen ensimmäinen toimittajälähtöistä dokumenttia oli raskas työstää.

5 Pohdinta

Kuten analyysistä käy ilmi, dokumenttien ohjaajat päätyvät tekemään dokumentteja toimittajalähtöisesti monista eri syistä, jotka vaihtelevat henkilökohtaisista ja journalistisista arvoista puhtaasti tarinankerrontaa helpottaviin syihin. On kuitenkin tärkeää huomata, että toimittajalähtöisesti tekeminen on Perjantai-dokkareissa ollut aina harkittu päätös, johon on vaikuttanut erityisesti ohjaajan yhteys aiheeseen.

Seuraavaksi peilaan saamiani tuloksia aiemmin esittelemääni tieteelliseen kirjallisuuteen, jotta pääsen soveltamaan journalistiikan käsitteitä dokumenttielokuvaan ja niiden teorioihin. Tässä luvussa keskityn ensin siihen, miten journalistinen läpinäkyvyys kuvaa toimittajan läsnäoloa dokumentissa niin lähtökohtana kuin tuloksenakin. Toisessa alaluvussa käsittelen autenttisuuden, objektiivisuuden ja läpinäkyvyyden suhdetta toisiinsa tutkimushaastatteluideni pohjalta. Onko nämä kolme arvoa sovitettavissa yhteen ja miten ne näkyvät dokumenteissa?

5.1 Läpinäkyvyys ja toimittajan läsnäolo

Tutkielmaan haastattemieni dokumenttiohjaajien Maskosen ja Ricksin mukaan toimittajan läsnäolo tuo dokumentteihin *avoimuutta*, jonka molemmat näkevät tärkeänä arvona työssään. Avoimuutta ja läpinäkyvyyttä käytetään usein synonyymeinä toisistaan (Heikkinen 2016, 11). Samankaltaisuus näkyy esimerkiksi siten, että avoimuus ja läpinäkyvyys rinnastetaan usein ja-sanan avulla (esim. Kuutti 2015, 235, 141). Kielitoimiston sanakirja määrittelee läpinäkyvyyttä ”*Toimintatavan läpinäkyvyys avoimuus*” (2020, s. v. *läpinäkyvyys*). Voi siis todeta, että Maskonen ja Ricks pitävät myös *läpinäkyvyyttä* tärkeänä arvona työssään. Vaikka yhdessäkään dokumentissa avoimuuden saavuttaminen ei ollut syynä tehdä dokumenttia toimittajalähtöisesti, oli se suurena taustavaikuttimena asiassa. Erityisesti haastattelutilanteiden avoimen kuvaamisen koettiin antavan lisätietoa yleisölle niin toimittajasta kuin haastateltavistakin. Lisäksi toimittajan läsnäololla alleviivattiin sitä, että dokumentin tekijöillä on jokin yhteys aiheeseen ja mielipiteitä siitä.

Pohdin tässä luvussa ensin, parantaako toimittajan läsnäolo todella dokumenttien läpinäkyvyyttä vai luoko se vain illuusioita läpinäkyvyydestä. Sen jälkeen tarkastelen dokumenttien läpinäkyvyyttä

käyttäen apunani luvussa 2 esittelemiäni journalistiikassa käytettyjä termejä *tuottajan läpinäkyvyys* ja *tekijän läpinäkyvyys*.

Avoimuuden tavoittelu on mahdollista vivahde-eroa huomioon ottamatta läpinäkyvyyden tavoittelua (Vos & Craft 2017, 1511). Läpinäkyvyyttä lisäävät elementit ovat sellaisia, jotka vaativat avoimuutta eri vaiheissa journalistista prosessia kuten selitykset siitä, miten aiheet on valittu tai mitä journalisti itse ajattelee asiasta (Karlsson, Clerwall, & Nord 2014). Haastattelemiä dokumentaristit ovat toimineet juuri näin dokumenteissaan: he tuovat avoimesti esiin omia ajatuksiaan ja näyttävät, miten ovat keränneet esitettyjä tietoja. Kaikki tarkastelemiä dokumentit menevät osallistavan dokumentin kategoriaan, joka luvussa 2.3 mainittuun tapaan, noudattaa monia läpinäkyvyyden piirteitä. Katsoja saa seurata, kun toimittaja selvittää faktoja ja tekee johtopäätöksiä dokumentin aikana. Suuri osa näytetystä tiedonkeruusta on haastatteluja, mutta *Menov*tunpaussi* dokumentissa näytetään lisäksi tiedonhakua kirjoista. Dokumenteissa on myös elementtejä tiedon prosessoinnin läpinäkyvyydestä, kun toimittajat kertovat omia ajatuksiaan tiedoista, joita he keräävät dokumentin aikana.

Kun ohjaaja on itse mukana tekemässään dokumentissa toimittajana, on läpinäkyvyys omista mielipiteistä helpompaa kuin dokumenteissa, jossa tekijää ei näy. Kolme neljästä tarkastelemastani dokumentista oli tehty toimittajalähtöisesti, koska tekijällä oli oma suhde aiheeseen. Ohjaaja-toimittajat kokivat, että olemalla itse kuvissa he pystyvät selkeämmin kertomaan yleisölle yhteydestään aiheeseen. Myös dokumentissa *Menov*tunpaussissa*, jossa ohjaajalla ei ollut aluksi suhdetta aiheeseen, syntyi hänellä dokumentin aikana ajatuksia ja mielipiteitä aiheesta. Yleisö kykenee läpinäkyvyyden avulla huomioimaan, ettei dokumentin tekijä ole täysin objektiivinen tai puolueeton aiheen suhteen ja siten suhteuttamaan tietoa, jota dokumentissa välitetään.

Tarkastelemisiani dokumenteissa toimittaja, joka näkyi kuvissa, oli myös dokumentin ohjaaja, mutta on muistettava, että näin ei aina ole. Voikin pohtia toteutuuko läpinäkyvyys yhtä hyvin, kun dokumentin toimittaja ja ohjaaja ovat eri henkilöitä? Ohjaaja on kuitenkin se, joka suurimassa vastuussa siitä, millainen dokumentista tulee (Rosenthal & Eckhardt 2016, 169).

Ohjaaja-toimittajat kertoivat haluavansa näyttää avoimesti haastattelutilanteen kokonaisuudessaan katsojille, jotta vain haastateltava ei ole katsojien arvioitavissa, vaan heidän on mahdollista arvioida myös toimittajaa kriittisesti. Kameran edessä tapahtuvat haastattelut ovat luonnollisempia vuorovaikutustilanteita, kuin sellaiset haastattelut, joissa kamera on keskustelijoiden välissä.

Vapaammassa vuorovaikutustilanteessa esiin tulee sanojen lisäksi molempien osapuolten nonverbaalinen viestintä. Toimittajan läsnäolo antaa Nicholsin (2017, 140) mukaan yleisölle tunteen, että he saavat tietoa myös kohtaamisen ilmapiiristä. Katsojat pääsevät näkemään, miten toimittaja suhtautuu haastateltaviin ja miten haastateltava toimittajaan. Voi siis todeta, että haastattelutilanteet ja siten osa tiedonkeruuprosessia on toimittajälähtöisessä dokumentissa avoimempaa.

Toisaalta katsojille välittyvä tunne avoimuudesta voi pettää ja haastatteluiden läpinäkyvyys saattaa olla vain osatotuus. Dokumenteissa jää esimerkiksi mainitsematta, että ennen haastattelun kuvaamista tehdään usein taustahaastatteluita, jossa on voitu muun muassa vetää rajoja kuvatulle haastattelulle (Rosenthal & Eckhardt 2016, 182). Lisäksi on muistettava, että vain pieni osa kuvatusta materiaalista päätyy lopulliseen dokumenttiin. Katsojat saavat eteensä vain sen materiaalin, joka on ohjaajan mielestä tärkeää, mutta pois jää tunteja kuvamateriaalia, joiden pohjalta olisi voitu rakentaa erilainen dokumentti. Ilmiö ei ole kuitenkaan vain dokumenteille tyypillinen, vaan samanlaista valintaa tehdään kaikessa journalismissa sen suhteen, mikä on tärkeää ja siten julkaistavaa.

Nettiuutisissa käytettyjä tuotannon läpinäkyvyyslementtejä kuten merkkejä editoinneista tai linkkejä käytettyihin lähteisiin (Karlsson 2010) ei dokumenttielokuvissa ole. Näiden elementtien puuttuminen ei kuitenkaan poista sitä, etteikö dokumenteissa olisi tavoiteltu avoimuutta ja siten läpinäkyvyyttä. Uutisjournalismin läpinäkyvyyslementit eivät sellaisenaan sovi viihdyttävyyteen pyrkiviin dokumentteihin. Dokumenteissa avoimuutta tavoitellaan hieman erilaisilla keinoilla, jotka sopivat myös tarinankerronnan tyyliin. Yhtenä läpinäkyvyyden elementtinä dokumenttielokuvassa voi pitää juuri ohjaajan läsnäoloa dokumentin kerronnassa. Se rinnastuu tarinallisen journalismin minäkerrontaan, jota Lassila-Merisalo suosittelee erityisesti aiheen koskettaessa toimittajaa: ”Mitä syvemmällä toimittaja itse on aiheessaan, sitä rehellisempää on näyttää osallisuutensa avoimesti.” (Lassila-Merisalo 2020).

Tekijän läpinäkyvyyteen kuuluu journalismin kontekstissa tiedot toimittajasta, joita voivat olla esimerkiksi kuva, profiiliteksti ja yhteystiedot (Haapanen 2020). Nämä läpinäkyvyyslementit toteutuvat tavallaan myös toimittajälähtöisissä dokumenteissa yhteystietoja lukuun ottamatta. Kuvan sijaan yleisö saa toimittajasta videota, minkä avulla välittyy tietoa toimittajan ulkonäön lisäksi hänen olemuksestaan ja tavastaan vuorovaikuttaa. Video siis kertoo saman toimittajasta kuin

kuva ja teksti kirjoitetussa journalismissa, jopa enemmän. Voi toki kyseenalaistaa, onko toimittaja dokumentissa aito oma itsensä, mutta ainakin haastatteleman ohjaaja-toimittajat vakuuttivat välttävänsä esittämistä kameran edessä. Voi myös kysyä, mitä hyötyä katsojille on siitä, että he saavat tietoa toimittajan persoonasta. Se ei todennäköisesti juurikaan auta arvioimaan dokumentin luotettavuutta, vaikka jotain hyötyä voi olla esimerkiksi tiedosta, että toimittajalla on sama harrastus kuin haastateltavilla tai että hän on haastateltavien tapaan sinkku. Todennäköisempää on, että toimittajan persoonan esiin tuominen dokumentissa on lähinnä viihdyttävä arvo.

5.2 Läpinäkyvyyden suhde autenttisuuteen ja objektiivisuuteen

Haastatteleman ohjaaja-toimittajat kertovat pyrkivänsä kuvaamaan mahdollisimman autenttisia tilanteita haastatteleamalla dokumentin henkilöitä kameran edessä, ottamalla pitkiä ottoja ja mahdollisesti tekemällä samalla jotain, jotta haastateltava ei keskittyisi kameraan. Se, kuinka autenttista mikään, mitä kuvataan kameralle voi olla, on yksi dokumenttien tutkimuksen ikuisuuskyseksiä (Steyerl 2013, 6–7). Nicholsin mukaan haastattelu on osallistavan dokumentin yleisimpiä kerrontamuotoja, mutta on muistettava, että haastattelutilanne ei ole tavallinen keskustelu vaan sisältää valtasuhteita ja erilaisia opittuja malleja (Nichols 2017, 146). Toisaalta journalistiselta kannalta täysin luonnolliseen tilanteeseen pääseminen ei ole välttämätöntä. Voidaan luottaa siihen, että haastateltavien vastaukset ja mielipiteet ovat niin aitoja kuin on tarpeen.

On huomioitava, että autenttisuus ei tarkoita, että dokumentti olisi objektiivinen kuvaus aiheesta. Objektiivisuuteen kuuluu ajatus tasapainoisesta mielipiteiden esittämisestä, kun taas autenttisuus liittyy vain tietyn tilanteen totuudelliseen kuvaamiseen. Sinänsä autenttisella kuvamateriaalilla ei välttämättä synny siis objektiivista tarinaa, koska yksittäiset tilanteet eivät kerro aiheesta kaikkia puolia. Kaikki dokumentin kuvamateriaali voi olla aitoa, mutta silti sen tarina voi puolustaa tai vastustaa jotain väitettä. Dokumentin onkin kuvailtu olevan autenttisten todisteiden ja retoriikan yhdistelmä (Bradbury & Guadagno 2020). Autenttista kuvamateriaalia esitetään tavalla, joka tukee jotain väitettä ja lisäksi videokuvan apuna voi olla selittävä juonto. Näin todellisuudesta kerrotaan tarina: ja tarinalla on aina enemmän tai vähemmän jokin sanoma. Myös haastattelemillani ohjaaja-toimittajilla oli selkeä kuva, mitä he ovat halunneet sanoa dokumenteillaan. Esimerkiksi *Sean ja valkoisen Suomen vaalijat* -dokumentissa Ricksin mukana dokumentin sanoma on, että ihmisten välinen ymmärrys on mahdollista. Täysin objektiivisesti asiaa lähestyessä ei välttämättä voisi sanoa,

että ymmärrys on *aina* mahdollista, mutta silti kyseinen sanoma välittyy ”autenttisesta” kuvamateriaalista, jota dokumentissa on käytetty.

Sanoman esittämiseen liittyy se, että ohjaaja-toimittajilla oli jokin kanta aiheeseen. Haastatteluideni mukaan ohjaaja-toimittajat halusivat näyttää itsensä dokumenteissa juuri oman puolueellisuuden osoittamisen vuoksi. Objektivisuus on haluttu korvata avoimuudella. Ricks ja Maskonen toteavat, etteivät he halua esittää objektiivista toimittajaa vaan olla avoimia omista ajatuksistaan. He uskovat, että toimittaja ei voi olla täysin objektiivinen, joten rehellisempää on olla avoin. Kannan voi tulkita kuvaavan objektivisuuden arvon laskua ja läpinäkyvyyden nousua. Journalistiikan tutkimuksessa on nähty samoja kehityskulkuja: objektivisuus ei välttämättä olekaan paras tai mahdollinen keino tavoittaa totuutta, joten luottamusta ja legitimitettä haetaan läpinäkyvyydellä (Vos & Craft 2017, 1507; Bartzen Culver 2013; Lassila-Merisalo 2020, 96).

Kuitenkin on todettava, että objektivisuudesta ja tarkemmin tasapainoisuudesta ei ole luovuttu. Ricks esimerkiksi toteaa suoraan haastattelussaan, että toimittajan ei pidä tyrkyttää omia ajatuksiaan yleisölle, vaan olla tasapainoinen. Myös tieteellisessä keskustelussa muistutetaan, että objektivisuudella on edelleen paikkansa journalismin etiikassa tai metodeissa (Craft 2017, 274–276). Voisikin todeta, että objektivisuus on tavoiteltava arvo dokumenttielokuvissa, mutta koska täysin objektiivista dokumenttia ei voi tai kannata tehdä, avoimuus tai läpinäkyvyys siitä, mikä ei ole objektiivista on tärkeää.

6 Lopuksi

Tässä luvussa tiivistän kandidaattitutkielmani havaintoja. Lisäksi arvioin tutkielmani onnistuneisuutta ja piirteitä, jotka voivat vaikuttaa tuloksiin. Tutkielman arvioinnin jälkeen esittelen mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Tutkielmani mukaan avoimuus on tärkeä arvo dokumentaristeille, ja yksi tapa tavoitella sitä on tehdä dokumentteja toimittajalähtöisesti. Avoimuuden tai läpinäkyvyyden saavuttaminen ei ole kuitenkaan yleensä laukaiseva syy tehdä jokin dokumentti toimittajalähtöisesti. Päätökseen liittyy usein se, kuinka läheinen aihe on dokumentaristille. Aiheen henkilökohtaisuus palaa kuitenkin läpinäkyvyyteen: ohjaaja-toimittaja voi toimittajalähtöisesti tehdessään avoimesti näyttää, miten aihe koskettaa häntä ja mitä mieltä hän on siitä. Tällä läpinäkyvydellä korvataan dokumenteissa objektiivisuutta. Kuitenkin myös objektiivisuudella on paikkansa dokumenteissa – läpinäkyvyys täydentää sitä, koska täytteen objektiivisuuteen ei haluta tai voida päästä.

Tarkastelemissani toimittajalähtöisissä dokumenteissa ilmeni läpinäkyvyyttä tiedonkeruusta ja tekijän ajatuksista. Dokumenteissa läpinäkyvyys ei esiintynyt yhtä selkeinä läpinäkyvyysselementteinä kuten uutisjournalismissa. Uutisjournalismissa läpinäkyvyysselementit ovat helposti eroteltavissa, koska ne ovat yksittäisiä palasia, kuten linkkejä lähteisiin ja erillisiä lisätieto-osioita. Dokumenteissa läpinäkyvyyden on kuljettava tarinassa mukana. Utisten ja dokumenttien välillä löytyi yhtäläisyyksiä läpinäkyvydessä selkeiden elementtien sijaan, esimerkiksi siinä, miten toimittaja kertoo itsestään.

Dokumenttien kerronnassa tavoitellaan autenttisuutta, elämää sellaisena kuin se on. Autenttisuus ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki dokumentointeiden vaiheet näytetään lopullisessa teoksessa. Katsojille ei kerrota, mitä dokumentin taustahaastatteluissa on käyty läpi ja mitä osia on leikattu pois. Nämä ovat kohtia, jossa läpinäkyvyyttä voisi lisätä.

6.1 Tutkielman arviointia

Toteutin tutkielmani haastattelemalla kahta dokumenttielokuvien ohjaajaa, jotka ovat tehneet dokumentteja toimittajälhtöisesti. Tutkielman aineisto on siis suhteellisen pieni, vaikka kattaakin neljä dokumenttia. Aineistoni tapauskohtaisuutta ja subjektiivisuutta lisää se, että aiheeseen liittyy taiteellista tulkintaa. Haastattelemalla eri ohjaajia olisin voinut saada erilaisia tuloksia. Toisaalta osaa haastateltaviltani saamista tuloksista saa tukea tieteellisestä kirjallisuudesta, mikä viittaa siihen, että kaikki keräämäni näkemykset eivät ole yksittäistapauksia.

Analyysissäni loin teemat ja alakategoriat ilman ulkopuolista luokittelusysteemiä, eli teemoitteluni on aineistolähtöistä. Jos analyysin olisi tehnyt joku muu, olisi hän voinut kiinnittää huomioita eri asioihin aineistosta ja tehdä siten erilaisia kategorioita. Sama pätee haastattelun kysymyksenasetteluihin. Painotin haastatteluissa hieman eri asioita sen mukaan, mitkä kysymykset näin erityisen tärkeiksi kussakin dokumentissa. Toisaalta voi todeta, että jokainen tutkielma on pohjimmiltaan rakennettu tutkielmantekijän omien päättelyiden varaan.

Tutkielmani on jonkin verran monitieteellinen, koska olen yhdistänyt dokumenttien ja journalismin teoriaa. Läpinäkyvyyden tarkastelu dokumenteissa oli osaltaan haastavaa, koska tutkimuksia läpinäkyvyydestä on viime aikoina tehty enimmäkseen online- eli nettiiutisista. Vaikka dokumentit voivat olla journalismia, ovat ne tyyliltään ja tarkoitukseltaan kaukana nettiiutisista. Nettiiutisien *läpinäkyvyyslementtejä* ei esiintynyt dokumenteissa, mutta niiden pohjalta pystyi tunnistamaan samankaltaisia ilmiöitä myös dokumenteista. Yhdistin tutkielmassani journalismin ja dokumenttien teoriaa myös siinä, miten toimittaja tai dokumentaristi voi tuoda itsensä juttuun mukaan. Myös tämä oli jokseenkin toimiva rinnastus, vaikka eroja tavoissa onkin esimerkiksi sen suhteen, paljonko taiteellisia vapauksia tekijä voi ottaa.

Tutkimuskysymyksiäni oli kolme, ja niiden avulla tarkastelin: mitkä arvot ohjaavat tekemään dokumenttia toimittajälhtöisesti, mitä sillä tavoitellaan ja millainen väline toimittajan näyttäminen on. Sain teemoitteleamalla haastattelumateriaaliani jokaiseen kysymykseeni vastauksia, jotka tiivistyivät alakategorioiksi. Tutkielmani tärkeänä huomiona voi pitää sitä, että toimittajan näyttämiseen dokumentissa liittyy monen tason ilmiöitä. Idea näyttää toimittaja dokumentissa kumpuaa usein sen aiheesta, joka voi olla läheinen tekijälle, mutta samaan aikaan se liittyy avoimuuden ja aitouden arvoihin ja tekee haastattelemisesta rennompaa. Eli toimittajan näyttäminen liittyy arvoihin, tavoitteisiin ja tekniikoihin. Eri dokumenteissa voi korostua eri arvot ja tavoitteet, joten tutkielmani tulokset eivät päde kaikkiin toimittajälhtöisiin dokumentteihin.

Kokonaisuudessaan tulosteni avulla voi kuitenkin hahmottaa, millaisia asioita toimittaja dokumentissa palvelee.

6.2 Jatkotutkimusaiheet

Vaikka dokumenteissa ja journalismissa on paljon samaa, niitä tarkastellessa rinnakkain hahmottuu niiden erot. Dokumentit ovat journalistisia tuotoksia vapaampia taiteellisuuden ja subjektiivisuuden suhteen. Dokumentaristi voi kerätä teokseensa argumentteja oman mielipiteensä tueksi, kun taas journalistin pitäisi olla puolueettomampi. Dokumenttien ja journalismin suhdetta on tutkittu ennenkin, mutta lähinnä juuri näiden eron kannalta (Beliveau 2012). Siksi olisikin kiinnostavaa tutkia, mitkä elementit tekevät dokumentista journalistisen. Tekeekö esimerkiksi journalististen eettisen koodiston seuraaminen dokumentista journalismia vai pitääkö dokumentissa olla joitain ulkoisia piirteitä, jotta sen voi tunnistaa journalismiksi. Kehittyvä tekniikka on tehnyt videoiden tekemisestä entistä helpompaa ja halvempaa, joten journalismia tehdään yhä enemmän videon muodossa. Milloin voi sanoa, että jokin journalistinen video on dokumentti?

Kysymykset alojen sisältä päin ovat kiinnostavia, mutta yhteiskunnallisesti olisi tärkeää tutkia myös ihmisten suhtautumista dokumentteihin ja journalismiin. Nähdäänkö dokumentit journalismina, ja jos nähdään, millaiset dokumentit ovat katsojien mielestä journalismia? Entä miten journalismin ja dokumenttien lukutavat eroavat toisistaan? Harrastaako yleisö yhtä lailla kriittisyyttä katsellessaan dokumenttia kuin seuratessaan uutisia?

Omassa tutkielmassani sovelsin journalistiikan ja dokumenttielokuvien teorioita yhteen ja mielestäni näiden kahden alan rinnastaminen oli toimiva ratkaisu. Niin dokumenttien kuin journalisminkin ala voisi hyötyä risteävästä tutkimuksesta. Molemmat kohtaavat nykyisessä informaatiotulvassa samanlaisia ongelmia esimerkiksi vale uutisten ja valedokumenttien muodossa. Miksi yleisön kannattaisi uskoa näkemäänsä tai lukemaansa? Eli toisaalta miten turvataan, että uutiseen tai dokumenttiin päätyy vain varmistettua tietoa? Uskottavuus pitää ansaita yhä uudestaan ja siihen liittyviä keinoja pitää päivittää ympäröivän maailman muuttuessa.

Viitteet

Aineistolähteet

Sean ja seniorisinkut 2020. Ohjaaja Sean Ricks. Yle TV1, 7.9.2020. Saatavana:

<https://areena.yle.fi/1-50318625> [Viitattu 15.11.2020]

Ei paljon naurata 2020. Ohjaaja Roosa Maskonen ja Piritta Räsänen. Yle TV1, 20.4.2020.

Saatavana: <https://areena.yle.fi/1-50318614> [Viitattu 15.11.2020]

Sean ja valkoisen Suomen vaalijat 2019. Ohjaaja Sean Ricks. YleTV1, 20.10.2019. Saatavana:

<https://areena.yle.fi/1-4651051> [Viitattu 15.11.2020]

Menov*tunpaussi 2019. Ohjaaja Roosa Maskonen. YleTV1, 11.3.2019 Saatavana:

<https://areena.yle.fi/1-4651035> [Viitattu 15.11.2020]

Lähdekirjallisuus

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. painos. Tampere: Vastapaino.

Allen, D. S. 2008. The trouble with transparency: The challenge of doing journalism ethics in a surveillance society. *Journalism Studies* 9(3), 323–340.

Aufderheide, P. 2007. *Documentary film: A very short introduction*. Oxford; New York: Oxford University Press.

Bartzen Culver, K. 2013. In digital ethics, transparency wasn't enough for CNET,

CBS. Mediashift. Saatavana: <http://mediashift.org/2013/02/in-digital-ethics-transparency-wasnt-enough-for-cnet-cbs059/> [Viitattu 16.1.2021]

- Beliveau, R. 2012. The critical intersection of documentary & journalism: Hell house and rhetorical articulation. *Atlantic Journal of Communication*, 20(2), 86-100.
- Bradbury, J. D. & Guadagno, R. E. 2020. Documentary narrative visualization: Features and modes of documentary film in narrative visualization. *Information Visualization*, 19(4), 339-352.
- Craft, S. 2017. Distinguishing features: Reconsidering the link between journalism's professional status and ethics. *Journalism & Communication Monographs*, 19(4), 260-301.
- Curry, A. L. & Stroud, N. J. 2019. The effects of journalistic transparency on credibility assessments and engagement intentions. *Journalism*.
- Haapanen, L. & Manninen V. Tulossa. Etic and emic data production methods in the study of journalistic work practices. *Artikkelikäsikirjoitus*.
- Haapanen, L. 2020. Problematising the restoration of trust through transparency: Focusing on quoting. *Journalism*.
- Hanitzsch, T. & Vos, T. P. 2018. Journalism beyond democracy: A new look into journalistic roles in political and everyday life. *Journalism*, 19(2), 146-164.
- Heikkinen, V. 2016. Avoimuuden käsite julkisessa hallinnossa. Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta. Maisterintutkielma.
- Jewesbury, D. 2013. On the real and the visible in experimental documentary film. *Teoksessa*. Daniels, J., McLaughlin, C. & Pearce, G. (toim.) *Truth, dare or promise: Art and documentary revisited*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 66-77.
- Karlsson, M. 2010. Rituals of transparency. *Journalism studies* 11(4), 535-545.
- Karlsson, M. 2011. The immediacy of online news, the visibility of journalistic processes and a restructuring of journalistic authority. *Journalism*, 12(3), 279-295.

Karlsson, M., Clerwall, C. & Nord, L. 2014. You ain't seen nothing yet. *Journalism studies* 15(5), 668-678.

Kielitoimiston sanakirja 2020. Läpinäkyvyys.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/1%C3%A4pin%C3%A4kyvyys?searchMode=all>

[Viitattu 10.2.2021]

Koliska, M. 2015 *Transparency and trust in journalism: An examination of values, practices and effects*. University of Maryland. Väitöskirja

Kuutti, H. 2015. *Todenmukainen journalismi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.

Lassila-Merisalo, M. 2020. *Tarinallinen journalismi*. Tampere: Vastapaino.

Manninen, M. 2015. *Maailman tunnetuin putkimies: Retrokonsolipelaamista käsittelevän dokumenttielokuvan tekoprosessin analyysi*. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos. Maisterintutkielma

Nichols, B. 2017. *Introduction to documentary*. 3. painos. Bloomington: Indiana University Press.

Oh, J., Bellur, S. & Sundar, S. S. 2018. Clicking, assessing, immersing, and sharing: An empirical model of user engagement with interactive media. *Communication Research*, 45(5), 737-763.

Perjantai-dokkarit 2020. Yle Areena. Saatavana: <https://areena.yle.fi/1-4651034> [Viitattu 4.12.2020]

Post, S. 2015. Scientific objectivity in journalism? how journalists and academics define objectivity, assess its attainability, and rate its desirability. *Journalism*, 16(6), 730-749.

Rosenthal, A. & Eckhardt, N. 2016. *Writing, directing, and producing documentary films and digital videos*. Carbondale: Southern Illinois University Press.

- Soffer, O. 2009. The competing ideals of objectivity and dialogue in American journalism. *Journalism*, 10(4), 473-491.
- Sorjonen, M. 1999. Dialogipartikkelien tehtävistä. *Virittäjä*, 103(2).
- Steyerl, H. 2013 Art or life? Documentary jargons of Authenticity. Teoksessa. Daniels, J., McLaughlin, C. & Pearce, G. (toim.) *Truth, dare or promise: Art and documentary revisited*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing. 1-7
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vos, T. P. & Craft, S. 2017. The discursive construction of journalistic transparency. *Journalism studies*, 18(12), 1505-1522.
- Ward, S. J. A. 2015. *The invention of journalism ethics: The path to objectivity and beyond*. 2. painos. Montreal & Kingston; London; Chicago: McGill-Queen's University Press.
- Ward, S. J. A. 2019. *Disrupting journalism ethics: Radical change on the frontier of digital media*. London; New York: Routledge.